

ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΤΗΣ

Ἑπτακόσιες ἑβδομηντα τρεῖς χιλιάδες διακόσιες ὀγδόντα τέσσαρες—773284—γυναῖκες, ἐργάζονται ἐπαγγελματικά στήν Ἑλλάδα, σύμφωνα μέ τήν ἐπίσημη στατιστική τοῦ Ἀυγούστου 1930. Ἐξ αὐτῶν 442.709 εἶναι ἕγγαμοι, χῆρες ἢ διαζευγμένοι ἀπέναντι 320.114 ἀγάμων. Ἦτοι αἱ δυνάμεναι νά ἔχουν παιδιά ἀποτελοῦν τά 56 % ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων. Ἄν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μεγάλη γονιμότης τῶν τάξεων αὐτῶν, μποροῦμε νά δεχθῶμεν ἀσφαλῶς ὅτι εἰς τὸ σύνολόν των σχεδόν αἱ γυναῖκες αὐταὶ εἶναι καὶ μητέρες, μολονότι ἔλλείπουν τὰ ἰδιαιτέρα στατιστικά δεδομένα.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἑλληνίς ἐργάζεται ἐπαγγελματικῶς σὲ τόσην ἔκτασιν, δίνει τὴν πλέον ἐπιβλητικὴν ἀπάντησιν εἰς ὅσους καὶ ὅσας—ὀλίγας εὐτυχῶς—στὸ τελευταῖο συνέδριον προστασίας μητροτήτος καὶ παιδιοῦ καὶ στὸν τύπο μέ ἐπιστημονικὸν ὕφος καὶ μέ περισσὴν ἀφέλειαν, ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ γυναῖκα πρέπει νά γυρίσῃ στὸ σπίτι της καὶ ν' ἀπασχοληθῇ μόνο στὰ οἰκιακὰ καὶ τὴν μητροτητα, ἔστω καὶ ἂν κάποτε—διὰ τὸ ἀσφαλέστερον—προβάλλουν τὴν λύσιν αὐ-

τὴν εἰς ἓνα ἀκαθόριστον μέλλον, ὅπου ἐξατιμίζεται στοὺς νεφελώδεις ὁρίζοντας μιᾶς μεταφυσικῆς κοινω-νίας.

Ἡ πραγματικότης αὐτή, διαφαίνεται ἐντελῶς ἀνάλογος πρὸς τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀποδεικνύει ἐξ ἄλλου, ἀντιθέτως πρὸς τὰς προχειρολογίας, ὅτι καὶ στὸν τόπον μας ὑπάρχει γυναικίον ἐργατικὸν ζήτημα καὶ ἀκόμη ὅτι τίθεται καὶ ἐδῶ εἰς μεγάλην ἔκτασιν τὸ πρόβλημα τῆς διευκολύνσεως τῆς ἐργαζομένης μητέρας καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐπαγγέλματα.

Διότι ἐπὶ 100.990 γυναικῶν ἐργαζομένων εἰς βιομηχανικὰς καὶ συναφεῖς ἐργασίας 32.566 εἶνε ἕγγαμοι, χῆρες ἢ διαζευγμένες, ἦτοι τὸ 1)3 σχεδόν καὶ συνεπῶς εἰς τὴν μεγίστην πλειονότητά των καὶ μητέρες.

Ἐπίσης σύμφωνα μέ τὴν ἴδια στατιστικὴν στὰ ὑπαλληλικά καὶ τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα ὡς καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐπὶ 27.383 γυναικῶν ἐργαζομένων, 11.038 εἶνε ἕγγαμοι, χῆρες ἢ διαζευγμένες, ἦτοι κατ' ἀναλο-

(Ἡ συνέχεια στή σελ. 7)

γίαν 40% περίπου και εξ ίσου σχεδόν μητέρες. Οί άπλοί αυτοί άριθμοί ανατρέπουν ύποθέτω βασικά όσα και άπό τών στηλών τής έφημερίδος αυτής εγράφησαι έπί τή βάσει μονομερών στατιστικών δεδομένων και όσα με πολύ έλαφράν συνείδησιν μερικά κυρία διεκήρυξαν και εις τό συνέδριον διά τήν άπομάκρυνσιν τών γυναικών άπό τήν εργασία και εις ένίσχυσιν ίδρυμάτων τά όποια έχουν πρό πολλού θέσει έν διωγμῶ τήν εργαζομένην γυναίκα. Ακριβῶς δέ έπειδή ύπάρχει φόβος νά χρησιμεύσουν τά έσφαλμένα έπιχειρήματά των ως πρόχειροι ή προσχηματικά δικαιολογία, εις έποχήν μάλιστα οικονομικής κρίσεως και νά ξαναϊδοῦμε τό θέαμα άθρόας άπομακρύνσεως γυναικών εξ ώρισμένων ύπηρεσιών, νομίζώ ότι πρέπει νά τεθῆ έδῶ ή σωστή όψις τοῦ ζητήματος.

Αλλως θά μπορούσε ν' άφήση κανείς άνενοχλήτους όλους αυτούς τους προχειρολόγους ή τους όνειροπόλους νοσταλγούς ένός εξιδανικευμένου μέσαστήν άνάμνησιν παρελθόντος, που έσβυσε και σβύνει καθημερινῶς, είτε τό θέλομεν, είτε όχι, νά πλουτίζουν τήν πρό πενήντα χρόνων διεθνή φιλολογίαν έπί τοῦ ζητήματος.

Είναι κοινή πλέον άλήθεια εξακριβωμένη έπιστημονικῶς ότι ή γυναικεία επαγγελματική εργασία όφείλεται άντικρουζομένη συνολικά εις οικονομικούς λόγους βαρείς, καταθλιπτικούς και άναποτρέπτους όσον και οί φυσικοί νόμοι. Τό νά άντικρούζεται λοιπόν μόνον ή μία άποψις τοῦ προβλήματος άπομονωμένη και άποκλειστικῶς είνε τό όλιγώτερον άφελές. Τό πρόβλημα τίθεται έτσι : Πῶς είναι δυνατόν ή μητέρα ή όποία είναι ύποχρεωμένη νά εργάζεται για νά ζήση νά διευκολυνθῆ στό συμβιβασμό τών διπλών της καθηκόντων ;

Τό πρόβλημα δέν είναι νέον. Η χωρική άνέκαθεν βαστάζει άγογγύστως τό βάρος τών τριπλών καθηκόντων σαν παραγωγού μητέρας και νοικοκυράς και προσπαθεῖ νά συμβιβάση τήν τριπλή της ιδιότητα, χωρίς ποτέ κανείς νά τήν σκεφθῆ παρᾶ μόνον για νά τήν περιφρονήση ή νά τήν άδικήση χωρίς ποτέ νά τής δώση τό χέρι.

Αλλ' εις τήν βιομηχανίαν όπου τό πρόβλημα παρουσιάζεται όξύτερον ως και στούς λοιπούς κλάδους τής έξωσπιτικής δουλειάς άντικρούζεται άπό δεκαετηρίδων συνεχῶς περισσότερον με μέτρα θετικά και θεσμούς πρός τās έξῆς κατευθύνσεις : Αφ' ένός μὲν νά έκταθοῦν τά χρονικά όρια τοῦ σχολείου και πρός τά

άνω, τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, καὶ πρὸς τὰ κάτω, τὴν νηπιακὴν, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ δημιουργηθοῦν μέσα εἰς ἓνα διαρκῶς ἀνανεούμενον γενικὸν πλαίσιον κοινωνικῆς πολιτικῆς, καθημερινῶς περισσότεροι θεσμοὶ καὶ ἰδρύματα ποὺ θὰ διευκολύνουν εἰδικῶς τὴν ἐπίκον καὶ τὴν θηλάζουσαν μητέρα ποὺ ἐργάζεται πρὸς βιοπορισμόν. Ἐξ ἄλλου ἢ ἐλάττωσις τῶν ὥρων τῆς καθημερινῆς ἐργασίας ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ μηχανοποίησις τῆς σπιτικῆς ἐργασίας εἰς τὰ μεγάλα κέντρα μαζί με τὴν τελειότεραν ὀργάνωσιν τῆς ἀγορᾶς τῶν τροφίμων καὶ λοιπῶν εἰδῶν, ἀπαλλάσσουν τὴν ἐργαζομένην γυναῖκα ἀπὸ τὸν πολὺν κόπον τῆς σπιτικῆς δουλειᾶς εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλωστε ἐφαρμόζεται συστηματικὰ πλεόν καὶ μιὰ λογικὴ ὀργάνωσις, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ χίλια περιττὰ πράγματα καὶ τὴν εἰδίκευσιν τῶν βοηθητικῶν προσώπων.

Εἰς τὸν τόπον μας ὅπου οἱ θεσμοὶ καὶ τὰ ἰδρύματα αὐτὰ σπανίζουσιν ἢ δὲν ὑπάρχουσιν καὶ ὅπου οἱ ὅροι τῆς ἐργασίας εἶναι συχνὰ τραγικοὶ γιὰ τὴν γυναῖκα, τὸ πρόβλημα παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν σοβαρτέραν μορφήν του. Ἀλλὰ γι' αὐτό, δὲν εἶναι λογικὸν καὶ νὰ ὑποστηρίζωνται ἀρνητικαὶ λύσεις ὅταν μάλιστα βλέπωμεν ὅτι, παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας ποὺ κάνουν σκληρὰν τὴν βιοπάλην τῆς γυναίκας, παρ' ὅλην τὴν μηδαμινὴν πληρωμὴν, ἢ ἔγγαμη γυναῖκα διαρκῶς ἐργάζεται εἰς μεγαλειτέραν ἔκτασιν, διότι καὶ αὐτὸ τὸ ἡμερομίσθιον τῆς πείνας ποὺ παίρνει, εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητο, μονάχο του ἢ καὶ μαζί με τὴν ἀνδρικὴν συμβολὴν καὶ τὸν παιδικὸ ἀκόμη μισθὸ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας τῆς.

Ἀντιθέτως, πρέπει νὰ καταβληθῇ κάθε προσπάθεια ὥστε παράλληλα μετὰ τὴν διαρκῶς μεγαλειτέραν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐργαζομένων τάξεων νὰ ἰδρυθοῦν τὰ ἀπαραίτητα ἰδρύματα καὶ οἱ θεσμοὶ ποὺ θὰ διευκολύνουν τὴν ἐργαζομένην μητέρα. Εἰς τὸν τόπον μας παραδείγματος χάριν οἱ παιδικοὶ σταθμοὶ εἶναι ἐλάχιστοι. Ἔτσι δὲν ἐξηρηρατοῦνται αἱ ἐργάτριαι ποὺ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ παίρνουν μαζί των τὰ παιδιά των στὴν ἐργασία ἀπὸ ἡλικίας 6 χρόνων—ταπητουργεῖα—ἢ νὰ τ' ἀφήνουν στοὺς δρόμους. Συγχρόνως ἀναγκάζονται πολλὰς ἐργάτριαις βιομηχανίας αἱ ὅποια θὰ μπορούσαν νὰ ἐργασθοῦν ὑπὸ καλλιτέρους ὄρους πληρωμῆς καὶ ὑγιεινῆς καὶ ὅταν εἶναι μητέρες, νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς ἄλλα καταθλιπτικώτερα, μὴ μόνιμα καὶ κακῶς πληρωνόμενα ἐπαγγέλματα ποὺ διευκολύνουν τὸν συμβιβασμὸν ἐργασίας καὶ μητρότητος, ἐνῶ συντελοῦν στὸ γενικὸ κατέβασμα τῶν ὄρων ζωῆς, μητέρας καὶ παιδιοῦ. Ὅποιος δὲν παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τὴν τραγωδίαν τοῦ μοναδικοῦ δωματίου ποὺ μεταβάλλεται σὲ πλυσταριὸ ξένων ρούχων ἢ σὲ ρυπαρὸ ἐργαστήριον, ἢ τὸ κλείδωμα τοῦ μωροῦ μονάχου μ' ἓνα μπιμπερόν στὸ στόμα ἢ «ποτισμένου μετὰ ὕπνου», τὸ γνωστὸ ἀφιόνι, ἢ δὲν ἔτυχε νὰ δῇ παιδιὰ μετὰ βγαλμένο τὸ μάτι ἀπ' τὴ γάτα κλεισμένη μαζί δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἢ καμένα ἀπ' τὸ μαγκάλι ποὺ ἀναποδογουρίστηκε στὸ παιχνίδι, ὅποιος δὲν εἶδε τὰ κιτρινασμένα νήπια νὰ κυλιοῦνται μέσα στὰ σαπνιμένα νερὰ τῆς μπουγάδας, γύρω ἀπὸ τὸν πάντοτε σχεδὸν ἀνοιχτὸ βόθρον τῆς ἐργατικῆς ἀγλῆς, αὐτὸς μόνον μπορεῖ νὰ διακηρύττῃ ἀτιμωρητῆ, ὅπως διε-

κήρυξε στο συνέδριο γνωστή γιατί οτι προτιμᾷ ν' ἀφήνεται τὰ παιδιά στη γειτονιά ἀπὸ τὸν παιδικὸ σταθμὸ, ἐν ὄνοματι μιᾶς φιλολογίας ποὺ βλέπει μοναχὴ τὴν καρδιὰ τῆς δύστυχης μάννας καὶ ὄχι κοντὰ στὸ ἀδειανό της στομάχι.

* *

Εἶνε θλιβερὸ βέβαια νὰ βλέπει κανεὶς τόσον ὠμὰ τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' εἶνε ὁ μόνος τρόπος νὰ τὴν βλέπῃ κάπως σωστὰ καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ τὴν καλλιτερεύῃ. Καὶ συναφῶς θᾶθελα νὰ προσθέσω ὅτι φθάνει στὰ ὅρια τῆς ἀστοργίας τὸ νὰ διακηρῦσσεται ἀπὸ γυναῖκα ποὺ καίτοι ἔγγαμος ἐργάζεται ἀπὸ μακροῦ ὅτι «δὲν ἀποδοκιμάζει τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἄλλων δύο τραπεζῶν ν' ἀπομακρύνουν μετὰ τὸν γάμον των τὰς ὑπαλλήλους των. Ἡ ἀπόφασιν αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀπλῶς πράξιν ἀνήθικον, τόσον περισσότερον, καθ' ὅσον ἐλήφθη διὰ νὰ πληρῶνεται λιγώτερα τὸ διαρκῶς ἀνανεούμενον προσωπικὸν ἢ διὰ νὰ περιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν ὑπαλλήλων, αἱ ὁποῖαι, μολονότι ἐδόθησαν εὐκολίαι διὰ τὴν ἐθελουσίαν ἔξοδον, δὲν ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, ἀκριβῶς διότι εἶχαν μεγάλην ἀνάγκην τοῦ μισθοῦ. Ἀποτελεῖ πράξιν ἀνήθικον διότι στερεῖ ἀπὸ τὴν ἔγγαμον γυναῖκα τὸ στοιχειῶδες ἀνθρώπινο δικαίωμα νὰ κρίνῃ μοναχὴ τῆς ἂν θὰ ἐργασθῇ ἢ ὄχι πρὸς βιοπορισμὸν καὶ ἀκόμη διότι ἐνισχύει τὸ πούλημα τῆς γυναίκας στὸν πλούσιον γαμπρὸ καὶ ἐν ἐλλείψει, στὸν πλούσιον φίλον. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ νὰ ἐνισχύονται τέτοιαι ἀποφάσεις καὶ τάσεις ἀπὸ γυναῖκας ἐργαζομένας, ποὺ δὲν ἔχουν ὅμως φόβον νὰ ὑποστοῦν τοιαύτας βαρβαρότητας ὡς ἐνασχοῦσαι ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, ἀποτελεῖ πράξιν ἀσυνεπῆ καὶ ἐγκληματικὴν.

Καὶ τελειώνοντας θὰ ἤθελα νὰ τονίσω πόσον κακὸν γίνεται νὰ λέγεται ὅτι αἱ πλείστα ὑπάλληλοι ἐργάζονται διὰ τὰ λοῦσα των καὶ ὅτι θᾶπρεπε νὰ γυρίσουν εἰς τὰ οἰκιακὰ τὰ ὅποια εἰς τὸ σύνολόν των σχεδὸν ἐκτελοῦν μαζί με τὴν ἐργασίαν των. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ παραπάνω εἶνε ἀκριβές, εἶναι βέβαια

ἀξιοπρεπέστερον νὰ τὰ ἀποκτοῦν διὰ τῆς ἐργασίας των παρὰ διὰ τῶν γνωστῶν τρόπων. Καὶ γενικώτερα: Τὸ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάγκη γεννᾷ διὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάγκην νὰ ἐργασθῇ δὲν ἀναιρεῖ τὰ προηγούμενα οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δικαιολογία ὅτι τὰ ζητήματα αὐτὰ μποροῦν σήμερα νὰ ἀντικρούζονται ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ἐπιστήμην μονομερῶς καὶ ὄχι ὅπως ἤδη γίνεται γιὰ πολλὰ συναφῆ, παιδαγωγικὰ ἢ ἄλλα ποὺ ἐξετάζονται ὑπὸ τὴν διπλὴν τῶν μορφῶν, τὴν φυσιολογικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία, ὡς γενικώτερος ἠθικὸς προσανατολισμὸς, φθάνει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῶν ἀτόμων ἀλλὰ καὶ τοῦ κράτους, τὸ νὰ ἀμφισβητῇ κανεὶς σήμερον αὐτὸ τὸ δικαίωμα, ἀποτελεῖ ἀπλοῦν ἀναχρονισμὸν καὶ ἠθικῶς ἀκόμη βλαβερόν.

Στὸ ἄρθρον αὐτὸ ἡ κ. Κατσιῆρα μὴ ἔχοντας ν' ἀπαντήσῃ στὰ πράγματα ἔγραψε ὅτι περιέχει «πλήθος ἀνακριθειῶν» καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐργατικὸ γυναικεῖο ζήτημα ἀφοῦ ὅλες—ὅλες οἱ ἐπίτοκοι στὴ βιομηχανία εἶναι 50 ἀντὶ τῶν 20 ποῦλεγε στὸ πρῶτον τῆς ἄρθρου, καὶ τοῦτο σύμφωνα με «δικὴ τῆς στατιστικῆς». Ὁμολογῶ πῶς τόση ἀφέλεια ἀπὸ ἐπιστήμονα δὲν τὴν κέρριμενε κανεὶς: νὰ κἀνῃ δηλ. δικῆς τῆς στατιστικῆς. Ἐξ ἄλλου εἶναι φανερό πῶς τὸ πρόβλημα τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς ἐργασίας μετὰ τὴν μητρότητα δὲν τίθεται μόνο γιὰ τὶς ἐπίτοκες ἀλλὰ γιὰ ὅλες τὶς μητέρες ποῦχουν μικρὰ παιδιά καὶ ὄχι μόνο στὴ βιομηχανία ἀλλὰ καὶ στὴ γεωργία. Τὸ νὰ θεωρεῖ ἡ κ. Κατσιῆρα τὸ γεωργικὸ ἐπάγγελμα «ἐντελῶς ὑγιεινὸ» καὶ ὅτι ἐκεῖ δὲν τίθεται ζήτημα συμβιβασμοῦ ἐργασίας καὶ μητρότητας εἶνε θλιβερὸ γιὰ τὴν ἀποδεικνύει ἀγνοίαν τῶν συνθηκῶν τῆς ἐργασίας τῆς ὑπαίθρου, τῆς σκληρῆς ζωῆς τῆς χωρικῆς ποῦ γεννᾷ ἀπὸ τὰ 25 χρόνια τῆς ὑπὸ τὸ βάρος τῶν τριπλῶν καθηκόντων τῆς.

Τὰ λοιπὰ ὅσα γράφει περὶ «μούριας» κάθε μιᾶς ποῦ ἀνάλογά τῆς ὑποστηρίζει ἢ κάθε μιᾶς γυναῖκα τὴν μιᾶ ἢ τὴν ἄλλη ἀποφῆ μονομερῶς μόνο στὴν ἴδια μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστοῦν διότι ἴσα-ἴσα πάντα ἐξετάσαμε τὸ πρόβλημα τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς μητρότητας καὶ ἐργασίας ἀπὸ τὴν φυσιολογικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἀποφῆ. Ὡστε τὸ θέλωμα αὐτὸ τῶν νερῶν ἀπαντήσεως «στὴ σοβαροφάνειαν» τοῦλάχιστον τῶν ἀριθμῶν, ἀποτελεῖ πράξιν μὴ ἀρμόζουσαν σὲ ἐπιστήμονα ποῦ σέβεται τὸν ἑαυτὸν τῆς. Θὰ παρακαλέσω συναφῶς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ τὶς ἀναγνώστριες τοῦ Ἄγωνα νὰ προσέξουν τοὺς ἀριθμοὺς τῆς ἐπίσημης στατιστικῆς—ὡς δημοσιεύσαμε—πρὸς τὴν κατανομὴ τῶν γυναικῶν στοὺς διαφόρους ἐπαγγελματικούς κλάδους σύμφωνα με τὴν ἀστικὴ τους κατάστασιν. ΜΑΡΙΑ ΣΒΩΛΟΥ